

ISTORICI DISIDENȚI, EXILAȚI ȘI OCCIDENTALI DESPRE REGIMUL COMUNIST DIN ROMÂNIA. ÎNTRE MOTIVAȚIILE BIOGRAFICE ȘI PREOCUPĂRILE PROFESIONALE

Scrierea unei istorii a regimului comunist din România, cât timp acesta încă se mai derula, era o adevărată provocare în condițiile în care istoriografia oficială era deformată ideologic și scrisă în așa-zisul limbaj de lemn. Cenzura și represiunea funcționau la parametri maximi și, începând cu *Tezele din iulie 1971*, orice activitate științifică și culturală a fost subordonată ideologic. Motivația trebuia să fie extrem de puternică pentru a se iniția un astfel de studiu sub privirea „fratelui celui mare”. Și uneori era.

În ciuda restricțiilor, au existat chiar și în acea perioadă modalități de manifestare a opoziției: prin demisii, refuzul de a participa la realizarea unor proiecte dedicate evenimentelor politice sau la întocmirea volumelor omagiale ale soților Ceaușescu, absentarea de la manifestări politice, adoptarea unor atitudini critice în for public¹.

În timpul regimului, în afara variantelor ideologizate care nu constituie subiectul acestei cercetări, s-au conturat lucrări despre comunismul autohton, realizate de disidenți români, exilați sau istorici occidentali pentru care România comunistă reprezenta un spațiu de studiu cartografiat doar parțial. Acestea au fost construite pe două coordonate: motivațiile biografice și preocupările profesionale².

În prima categorie am inclus rezidenții care au inițiat activitatea de disidență în țară apoi au continuat-o, datorită represiunii, în exil și disidenți care și-au desfășurat întreaga activitate în exil. Uneori, un volum era elaborat în țară în condiții dificile sau cel puțin inițiat la nivel conceptual pentru a fi apoi publicat în exterior, alteori era publicat direct în exil. Motivația principală a redactării consta, în majoritatea cazurilor, în experiențele trăite. Conform tipologiei, unii autori dețineau funcții în instituții de partid sau erau apropiați de nomenclatură.

¹ Vasile Mălureanu, *Opoziția oamenilor de cultură față de regimul Ceaușescu. Particularitățile mediului cultural și opoziția de for public*, în *Vitralii. Lumini și umbre*, VIII, 31, 2017, p. 7-24.

² Alte criterii de selecție au fost și condițiile speciale de elaborare și publicare a volumelor despre regim, ineditul discursului, aspectul de pionierat în abordarea temei, impactul la publicare, notorietatea autorului, precum și contactele acestuia cu România postcomunistă.

În a doua categorie am cuprins occidentali, realizând și în acest caz o tipologie. Este vorba de istorici formați în medii academice care manifestau un interes deosebit pentru Războiul Rece și situația statelor din Europa Centrală și de Sud-Est. Accesul lor în România a fost facilitat de burse I.R.E.X. și Fulbright, iar aceștia au atras de multe ori atenția serviciilor secrete din România socialistă dar și a celor de acasă. Din motive lesne de înțeles studiul referitor la spațiul românesc a fost inițiat pe alte teme decât regimul comunist.

Granițele clasificării sunt extrem de permeabile și apartenența la o categorie nu este exclusivă. Având însă cele două coordonate drept reper i-am încadrat în categoria istoricilor cu motivații biografice pe rezidentul disident Victor Frunză, pe disidenții din exil Ghiță Ionescu și Vladimir Tismăneanu și pe istoricul britanic Dennis Deletant. În clasa istoricilor cu preocupări profesionale i-am inclus pe Catherine Durandin, Katherine Verdery și Keith Hitchins.

1. *Motivații biografice*

Rezidentul disident Victor Frunză a început să lucreze la volumul despre regim în anii '70 când încă mai locuia în țară și era membru de partid. A reușit să-l publice doar în perioada exilului, în anii '80, cu mari eforturi financiare personale. Între timp, dezacordul său cu regimul s-a materializat în mai multe scrisori de protest care i-au adus și statutul de exilat, nu doar de disident.

Scriitorul și jurnalistul s-a născut la 8 iunie 1935, în comuna Dumitrești, județul Râmnicu Sărat. A început cursurile Facultății de Ziaristică din București (1952-1953) și le-a continuat la Facultatea de Ziaristică a Universității „Lomonosov” din Moscova (1958). A fost redactor și realizator de emisiuni la Radio-Televiziunea Română (1958-1971) și conferențiar la Facultatea de Ziaristică din cadrul Academiei „Ștefan Gheorghiu” (1971-1979)³. A fost membru fondator al Alianței Civice (1990) și membru al Senatului din partea A.C. (2000). În ultimii ani ai vieții a participat la Școala de Vară a Memorialului Victimelor Comunismului și al Rezistenței din Sighet. S-a stins din viață la 27 iulie 2007 în Danemarca⁴.

Prima ediție a cărții *Istoria comunismului în România* a apărut în 1984 sub numele *Istoria Partidului Comunist Român*, la Editura Aarhus din Danemarca, după o muncă susținută care a durat zece ani. Ediția a II-a a fost publicată la Editura Humanitas în 1990, sub titlul *Istoria stalinismului în România*. În 1994 a apărut lucrarea *Revoluția împușcată*. Ediția a III-a a fost tipărită în 1999 sub numele *Istoria comunismului în România* și a reunit *Istoria*

³ *Precursori*, în *Caietele Revoluției*, 4 (17), 2008, p. 7-15.

⁴ <http://www.victorfrunza.com/> (accesat în 09.07.2017).

stalinismului în România și Revoluția împușcată. A IV-a ediție a apărut ilustrată în 2007.

În afara unei analize incisive a regimului național-comunist, volumul este și un colecător al frustrărilor și neliniștilor care nu au dispărut după 1989. În principal, autorul a scris pentru a demasca situația politică din România, iar expresiile dure pe care le regăsim în text sunt și o consecință a sentimentului de revoltă declanșat de condițiile improprii în care a fost nevoit să redacteze lucrarea și să-și desfășoare existența⁵.

Urmărind evoluția organismului politic, istoricul a identificat trei ipostaze ale Partidului Comunist: comunist fost socialist, interior și exterior și trei dimensiuni: expansivă, dictatorială și represivă. Dimensiunea expansivă era văzută ca o reflexie a acțiunilor de politică teritorială ale Cominternului, cea dictatorială era o expresie a relației dintre partidul comunist autohton și Moscova, iar cea represivă constituia o urmare firească a celei dictatoriale, cu manifestări din exterior spre interior, apoi în interior, împotriva propriilor membri⁶.

Debutul disidenței lui Victor Frunză nu este un caz izolat. Înainte de a se manifesta împotriva regimului, mulți intelectuali își jucau rolul de membri de partid și se conformau directivelor, fără a ieși în evidență până la momentul oportun. Această tactică era aplicată și de unii membri de partid, oameni de încredere până în clipa în care obțineau vize de ieșire din țară și nu mai reveneau. Dar acest tip de emigrație nu a fost singurul. Istoricul Ghiță Ionescu, spre deosebire de colegul său, a evitat cu totul experiența totalitară, dar acest fapt nu l-a împiedicat să se manifeste într-un mod extrem de personal ca disident în exil.

Ghiță Ionescu s-a născut la București în 21 martie 1913. A studiat la Universitatea din București, a făcut parte din corpul diplomatic, dar a rămas în străinătate atunci când comuniștii au ajuns la putere. A locuit în Marea Britanie și în S.U.A. în anii de după al Doilea Război Mondial. În perioada 1944-1945 a fost secretar general al Comisiei Române pentru Armistițiul cu Forțele Aliate, iar între 1945 și 1947 a ocupat poziția de consilier la Ambasada României din Ankara. În intervalul 1955-1958 a activat ca secretar al Comitetului Național

⁵ Pentru redactarea volumului *Istoria comunismului în România*, autorul s-a documentat pe ascuns, a scris cu lupa pe foiță de biblie cu o caligrafie aproape microscopică. Lucrarea a fost transmisă clandestin în Franța.

⁶ Victor Frunză, *Istoria comunismului în România*, ed. a III-a, București, EVF, 1999, p. 7-15, 53-77.

Român din New York. Scopul acestui organism constituit de Nicolae Rădescu în S.U.A și creat din inițiativa reprezentanților principalelor partide politice plecați în exil era acela de a proteja interesele democratice ale românilor în Occident în timpul regimului comunist⁷.

Între 1958 și 1963 a fost director al Departamentului Românesc al postului de radio Europa Liberă. Aici s-a dovedit a fi un șef extrem de exigent, prezentat astfel chiar de prietenul său Virgil Ierunca. Anula concediile angajaților intrând în conflict cu sindicatele⁸. Mai târziu s-a mutat la Londra și a dobândit cetățenie britanică, fiind revendicat astfel drept „politolog britanic de origine română”.

După Revoluție, Ionescu a fost invitat în țară și a primit titlul de Doctor Honoris Causa al Universității din București⁹. A încetat din viață la Londra în 26 iunie 1996. În același an a decedat și cea care i-a fost soție timp de 46 de ani, Valence Ramsay de Bois Maclaren¹⁰.

Ghiță Ionescu este autorul mai multor cărți despre comunism (*Communism in Rumania, The Politics of the European Communist States, Comparative Communist Politics*). În cartea apărută în 1991, *Leadership in an Interdependent World*, el analizează activitatea mai multor oameni politici precum: Konrad Adenauer, Margaret Thatcher, Charles de Gaulle, Ronald Reagan și Mihail Gorbaciov. Pentru *Opposition (Opoziția. Trecutul și prezentul unei instituții politice)* publicată în 1968 în Marea Britanie și tradusă în majoritatea limbilor de circulație, iar în 1992 în România, a colaborat cu Isabel de Madariaga, profesoară la London School of Economics și specialistă în istoria Rusiei.

Volumul reprezentativ, *Comunismul în România*, a fost realizat în perioada 1960-1963, dar autorul l-a considerat deficitar din punctul de vedere al accesului la surse. A fost inițiat conceptual în 1955, la propunerea lui C.M. Woodhouse, directorul Institutului Regal pentru Probleme Internaționale, existând mai multe versiuni ale manuscrisului, rezultate în urma observațiilor unor istorici avizați, referitoare la datarea și interpretarea evenimentelor¹¹.

⁷ John C. Campbell, *Obituary: Ghiță Ionescu*, în <http://www.independent.co.uk/news/people/obituary-professor-ghita-ionescu-1327471.html>, (accesat în 13.07.2017).

⁸ Virgil Ierunca, *Diagonale – Amintiri despre Ghiță Ionescu*, în http://www.memoria.ro/marturii/domenii/diverse/diagonale_-amintiri_despre_ghita_ionescu/1178/ (accesat în 13.07.2017).

⁹ <http://www.constantinescu.ro/poze.php?an=1993-1995>, (accesat în data de 14.02.2018).

¹⁰ <http://tonyshaw3.blogspot.ro/2013/05/southern-cemetery-5-george-ghita-ionescu.html>, (accesat în 14.02.2018).

¹¹ Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, București, Litera, 1994, p. 5.

Cartea a fost publicată de Oxford University Press în 1964 și a apărut în România în 1994. Editura britanică a dorit să publice o nouă ediție în 1968. Cu această ocazie, Ghiță Ionescu a avut primul și singurul moment de îndoială referitor la regimul comunist din România. Îndoiala i-a fost declanșată, pentru scurt timp, de reacția lui Nicolae Ceaușescu față de intervenția militară în Cehoslovacia. Ionescu dorea în continuare tipărirea unei a doua ediții a volumului care se oprea cronologic la venirea la conducere a lui Ceaușescu, dar avea rețineri în a-l edita cu o nouă prefață care ar fi contrastat cu nota generală a lucrării, în care susținea că regimul comunist din România este doar o ocupație sovietică deghizată¹².

Istoricul considera că succesul de care s-a bucurat studiul în Statele Unite și în Marea Britanie s-a datorat faptului că a anticipat venirea la conducere a lui Nicolae Ceaușescu¹³. El a apreciat că elemente specifice primilor treizeci de ani de sovietizare a Rusiei pot fi regăsite într-o variantă mult mai concentrată în primii zece ani ai regimului comunist din România, cu deosebirea că procesul a durat mult mai puțin, datorită industrializării și colectivizării forțate și rapide¹⁴.

Inspirat de opera lui Ghiță Ionescu, Vladimir Tismăneanu s-a dovedit și el un vizionar modern. Așa cum Ionescu a intuit venirea la putere a lui Nicolae Ceaușescu, Tismăneanu a anticipat, din exil, căderea lui.

S-a născut la 4 iulie 1951, la Brașov, pe atunci Orașul Stalin. A aparținut unei familii cu origini evreiești și a fost crescut sub influența ideologiei de stânga, dar tânărul s-a separat de idealurile familiei¹⁵.

A părăsit România în septembrie 1981. A pornit spre Spania, cu escală în Franța, când a decis să nu mai revină în țară. A stat în Franța nouă luni, la Paris, a ajuns în Venezuela, apoi în S.U.A.¹⁶. Aici a încercat să fructifice cercetarea

¹² *Ibidem*, p. 7-8.

¹³ Cu toate că a creat o adevărat școală de politologie în jurul periodicului *Government and Opposition*, prima carte tradusă în limba română nu a fost cea referitoare la opoziție, nici cea care l-a recomandat ca expert în problema comunismului din România, ci un volum care s-a bucurat de un succes deosebit pe mai multe continente, inclusiv în Asia (Japonia). Este vorba de *Investigarea comparativă a politicii comuniste*. Ediția în limba engleză a apărut în 1972, iar cea în limba română în 1992.

¹⁴ Ghiță Ionescu, *Social Structure: Rumania under Communism*, în *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 317 (*The Satellites in Eastern Europe*), 1958, p. 53-62.

¹⁵ Vladimir Tismăneanu, *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*, Iași, Polirom, 1997, p. 8-10.

¹⁶ *Idem*, *Ghilotina de scrum*, Timișoara, Editura de Vest, 1992, p. 249.

doctorală despre Școala de la Frankfurt dar i s-a replicat că subiectul este arhicunoscut și popularizat chiar de discipolii școlii. Dacă dorea să se afirme, putea vorbi despre cultura din care provine, americanii fiind foarte deschiși la tot ce era nou sau provenea din Europa de Est¹⁷.

Totul a început cu lectura cărții lui Ghiță Ionescu împrumutată de la Ileana Gaston Marin, fiică de demnitar, care, la rândul ei, a sustras-o din biblioteca familiei¹⁸. Deși observă că volumul acestuia nu a beneficiat de studiul arhivelor P.C.R., îl etichetează drept operă fundamentală și punctul său de pornire¹⁹. Unul dintre cei care l-au îndemnat să pună pe hârtie toate criticile referitoare la regimul comunist a fost istoricul Vlad Georgescu²⁰. *Stalinism for All Seasons: A Political History of Romanian Communism* a apărut în 2003²¹.

Chiar dacă nu regretă acceptarea propunerii președintelui Băsescu de a coordona comisia care urma să scrie raportul de condamnare a crimelor comunismului, Tismăneanu consideră că atunci au început atacurile la persoana sa și la formația profesională. Aceste atacuri au fost formulate, după cum susține istoricul, de foști comuniști, fasciști, naționaliști și fundamentaliști religioși. Răspunsurile la atacuri sunt incluse în volumele *Democrație și memorie* și *Refuzul de a uita*²².

Istoricul și politologul este profesor la Department of Government and Politics al Universității din Maryland și director la Center for the Study of Post-Communists Societies de la aceeași universitate. Mai este lector la Foreign Policy Research Institute din Philadelphia. Invitat la emisiuni de radio și televiziune (NBC, PBS, CBS), a colaborat cu publicații de specialitate (*The New Republic*, *Journal of Democracy*, *Dissent*, *Common Knowledge*, *The Independent*, *Society*, *Government and Opposition*, *Partisan Review*, *Problems of Communism*, *East European Politics and Societies*), fiind nelipsit din secțiunile de politică ale

¹⁷ *Ibidem*, p. 65.

¹⁸ Tânărul Tismăneanu a intrat de timpuriu în contact cu volume din Occident deținute de nomenclatură. Accesul i-a fost facilitat de fii și fiice ale membrilor de partid care îi erau colegi la școală sau chiar amici. Un foarte bun exemplu este relația sa cu fiica lui Leonte Răutu, Lena.

¹⁹ Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate*, Iași, Polirom, 2005, p. 13-14.

²⁰ Idem, *Arheologia terorii*, București, Alfa, 1996, p. 5.

²¹ Cartea a fost dedicată fiului său, Adam Volo, mamei lui, Hermina Tismăneanu, lui Ghiță Ionescu și lui Alvin Z. Rubinstein.

²² Vladimir Tismăneanu, *Confronting Romania's Communist Past: A Response to Charles King*, în *Slavic Review*, 66, 4, 2007, p. 724-727.

cunoscutelor cotidiene americane (*Washington Post*, *New York Times*)²³.

2. Un caz de tranziție

Pentru o parte din istoricii regimului comunist din România, demersul a evoluat de la personal la profesional. Chiar dacă motivația principală a fost una de natură biografică (au fost persecutați de regim sau au făcut până la un moment dat parte din el), redactarea lucrării a intrat în sfera profesionalismului prin atenția acordată surselor, interpretării lor și modului de expunere. Au existat și cazuri când evoluția a fost, nu de la biografic la profesional, ci de la profesional la personal.

Britanicul Dennis Deletant este unul dintre cei care a determinat permeabilizarea limitelor între celelalte două categorii și a realizat o astfel de permutare. Este profesor emerit, cu specializarea Studii românești, la School of Slavonic and East European Studies, University College, Londra. Aici a susținut cursuri între 1969 și 2011. În perioada 2003-2010 a predat la Universitatea din Amsterdam, concomitent cu activitatea la U.C.L. În momentul de față este și profesor invitat la catedra de Studii Românești „Ion Rațiu” de la Universitatea Georgetown din Washington D.C.²⁴ Datorită atitudinii critice față de regimul comunist din România reflectată în articolele publicate în diverse periodice britanice și în media a fost considerat *persona non grata* de autoritățile române, începând cu anul 1988²⁵. În 1990 a coordonat refacerea, cu ajutor britanic, a Bibliotecii Universității din București, afectată de incendiu în timpul Revoluției, reușind să completeze fondul de carte cu 400000 de volume într-o perioadă extrem de scurtă: ianuarie-aprilie 1990²⁶. Tot atunci a devenit consilier al guvernului britanic în organismul care urma să asiste statele post-comuniste în a se echilibra economic, social și politic. A fost extrem de activ în structura dedicată României și Moldovei, până la dizolvarea ei în 1999. În 1995 a primit Ordinul Imperiului Britanic²⁷.

Istoricul s-a născut la Norfolk, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, în 1946. A intrat pentru prima dată în contact cu România în 1965, când a participat la o școală de vară la Sinaia, organizată de Universitatea din

²³ *Ibidem*, p. 8.

²⁴ <https://www.wilsoncenter.org/person/dennis-deletant> (accesat în 04.07.2017).

²⁵ Dennis Deletant, *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, București, Humanitas, 1998, p. 2, 24-25.

²⁶ Interviu cu Dennis Deletant publicat în 4 aprilie, 2013, disponibil la <https://ecommons.cornell.edu/handle/1813/33423> (accesat în 11.07.2018).

²⁷ <https://www.wilsoncenter.org/person/dennis-deletant> (accesat în 04.07.2017).

București (probabil datorită acestei nostalgii a intervenit și în salvarea bibliotecii după Revoluție). Angajat în 1969 la School of Slavonic and East European Studies, a beneficiat de o bursă postuniversitară acordată de British Council care l-a readus în România. A continuat să viziteze țara până în 1988. A revenit în decembrie 1989 la București în calitate de consultant CNN²⁸.

În timpul vizitelor în România era, desigur, filat de agenți ai Securității, ca orice străin. Este perioada în care s-a logodit cu Andreea Caracostea și a pătruns în familia ei. A aflat că atât tatăl viitorului socru cât și acesta fuseseră încarcerati. Socrul său, uzând de experiența nefericită dobândită în lagărul de muncă din timpul lui Dej, i-a fost de mare ajutor prin sfaturi și a apelat la conexiunile sale pentru a le facilita obținerea autorizației de căsătorie care trebuia semnată chiar de Ceaușescu. Obținerea pașaportului pentru soție și plecarea din țară a reprezentat însă o altă provocare pe care au depășit-o cu ajutorul prietenilor de familie și a cunoștințelor, solidaritatea de care au dat dovadă toți impresionându-l pe istoric. Pe de altă parte, a fost dezgustat de meschinăria micilor funcționari ai aparatului de stat care aveau pretenții ridicole, încercând să le întârzie plecarea²⁹.

Volumul care îl recomandă drept specialist în istoria regimului comunist din România este *România sub regimul comunist*. Prima ediție a apărut în limba română în 1997, apoi în limba engleză, în 1998. O a doua ediție a fost tipărită atât în limba română, cât și în limba engleză, în 2006. Studiul a fost publicat după ce au apărut deja, în 1995, în limba engleză, *Ceaușescu și Securitatea* (în română în 1998) completat de *Teroarea comunistă în România* publicată în Regatul Unit în 1999 (și în România în 2001).

În ceea ce privește *România sub regimul comunist*, ediția a III-a în limba română vine cu completări referitoare la Revoluția din 1989. În această lucrare, Deletant a urmărit firul roșu al instaurării regimului comunist până inclusiv în momentul Revoluției din 1989, începând cu apariția Partidului Comunist din România. Fără a insista pe primii ani de activitate ai formațiunii politice, până la intrarea sa în legalitate, el i-a recomandat în acest sens pe predecesorii săi în demersul întreprins: Ghiță Ionescu, Robert R. King sau Michael Shafir.

Istoricul a apreciat că relația partidului cu Cominternul a fost dezavantajoasă, organizația românească fiind văzută ca un instrument al celei internaționale și ducând la scoaterea P.C.R. în afara legii în 1924. Deletant l-a asemănat cu o sectă, idee pe care o regăsim și la Tismăneanu, deoarece

²⁸ Deletant, *Ceaușescu și Securitatea*, p. 2.

²⁹ *Ibidem*, p. 14-19.

activitatea membrilor era clandestină, nu se desfășura în spațiul public³⁰.

Pe fondul Războiului Rece, Deletant a monitorizat ridicarea și căderea lui Dej (prin dispariția sa efectivă) și ascensiunea fulminantă a lui Ceaușescu. Urmărind îndeaproape toate mașinațiile din interiorul partidului precum și efectul acestora la nivelul statului, Deletant a analizat, într-un mod extrem de cuprinzător, aspectele politice, economice, culturale și sociale ale regimului, inclusiv rolul jucat de Securitate și disidență.

La scrierea volumului *Ceaușescu și Securitatea* a beneficiat de sfaturile colaboratorului său de cursă lungă Maurice Pearton, precum și de cele ale prietenilor români, cărora le arată o deosebită prețuire pentru integritatea și perseverența de care au dat dovadă în timpul regimului comunist, dar, dintre care, o parte au dorit să rămână anonimi. Studiul este rezultatul experiențelor personale. Chiar dacă a utilizat și surse documentare (documente din Arhiva Securității), majoritatea analizelor se bazează pe propria experiență sau pe mărturiile celor apropiați, în special ale familiei celei care îi va deveni soție, fiica profesorului Andrei Caracostea. Conform declarației autorului, acest volum, mai mult decât celelalte, este o reflecție a primelor lui contacte cu România ceaușistă când, ca tânăr cercetător, a fost surprins de puținătatea informațiilor cunoscute despre Securitate și despre impactul activității ei³¹.

Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948-1965 a fost publicată mai întâi în Regatul Unit în 1999. Ediția în limba română a apărut la editura ieșeană Polirom. Autorul a ținut să specifice faptul că detaliile prezentate în lucrare o recomandă cititorului american și nu celui român, deja avizat în chestiuni care țin de tema tratată³².

Cartea oferă informații referitoare la situația clerului românesc și la modalitățile de subordonare a acestuia, amănunte despre activitățile specifice Securității (structură, conducere, obiective, tactici) ce nu se regăsesc în această formă în volumul care tratează întregul regim comunist, și detalii despre activitatea și destinul lui Lucrețiu Pătrășcanu, un capitol fiind destinat gulagului românesc³³.

³⁰ Idem, *România sub regimul comunist*, ed. a III-a, București, Fundația Academia Civică, 2010, p. 11-12.

³¹ Idem, *Ceaușescu și Securitatea*, p. 6-7.

³² Autorul face referire la natura simplă și clară a informațiilor destinate unui cititor neavizat și care ar putea apărea ca derizorii publicului român.

³³ Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948-1965*, Iași, Polirom, 2001, p. 76-90, 96-111, 136-146, 155.

3. Preocupări profesionale

Situată undeva la mijlocul drumului dintre biografic și profesional, dar originală fără îndoială, Catherine Durandin a scris despre România, relațiile euro-atlantice, C.I.A., Nixon, și romane cu subiect românesc. Bună vorbitoare de limba română, a comentat (și încă o mai face) realitățile de după '89: de la mandatele lui Iliescu, Constantinescu și Băsescu, la luptele între partidele de guvernământ și opoziție sau incendiul de la Colectiv.

A studiat limba română în 1969 la Institut National des Langues et Civilisations Orientales (INALCO) și și-a obținut doctoratul în istorie în 1980. Unul dintre primele sale studii s-a referit la poziția unei României victimizate în cadrul Congresului de Pace de la Paris, din 1919³⁴. În 2008 era deja directoarea Departamentului de Studii Române de la INALCO și șefa Departamentului de Cercetare de la IRIS (Institut des Relations Internationales et Stratégiques). Fosta studentă a ENS (École Normale Supérieure din Paris - instituție academică de tradiție, din timpul Revoluției Franceze) a ajuns profesor universitar de prestigiu cu o operă amplă despre istoria românilor.

Alexandru Zub considera că o cugetare a lui Miron Costin regăsită în paginile lui A.D. Xenopol a fost provocarea care a marcat începuturile istoriografului Catherine Durandin³⁵: „Nu sunt vremile sub cârma omului, ci bietul om sub vremei”³⁶.

Pentru Durandin, România a reprezentat mai mult decât un obiect de studiu, o oportunitate. I-a oferit posibilitatea cuantificării atracției exercitate de un regim totalitar și pericolele la care sunt supuși cei care îi cad victime. Istoricul a considerat că repulsia pe care un astfel de regim o stârnește azi este invers proporțională cu puterea de seducție pe care o avea în trecut³⁷. Și pe care, după cum se știe, încă o mai are în anumite zone ale Globului.

Prima vizită la București a efectuat-o în anii '70, realizând sondaje în spațiul românesc pentru care a dezvoltat o afinitate deosebită și care, alături de lecturi cuprinzătoare despre acesta, contribuie la o înțelegere aparte, personalizată. A citit cu aviditate notele diplomaților europeni scrise în misiunile

³⁴ Catherine Durandin, *Istoria românilor*, Iași, Institutul European, 1998, p. VI.

³⁵ Probabil se explică astfel discursul încărcat de emoție, empatia și compasiunea pentru destinul poporului român.

³⁶ Durandin, *Istoria românilor*, p. VI.

³⁷ Eadem, *Le système Ceausescu. Utopie totalitaire et nationalisme insulaire*, în *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, 25, 1990, p. 85-96.

din perioada interbelică și a ajuns la concluzia că toți au iubit România³⁸.

România revoluționară din 1989 a stârnit simpatia francezilor care au redescoperit un popor român sărăcit de cuplul Ceaușescu, aceștia mobilizându-se pentru a ajuta cu hrană, haine, cărți³⁹. Impresionați de imaginea copiilor orfani sau infectați cu HIV, unul din subiectele exploatate de presa occidentală, francezii au inițiat mai multe procese de adopție, conform lui Durandin. Prin intermediul editurilor franceze, operele românilor încep să fie făcute cunoscute în exterior după ce, în prealabil, publicul francez intrase în contact cu lucrările disidenților⁴⁰.

Unul dintre volumele care o recomandă C. Durandin ca specialistă în regimul național-comunist din România este *Nicolae Ceaușescu. Adevăruri și minciuni despre un rege comunist*⁴¹. Cartea a fost receptată în Franța din perspectiva opiniei publice care încerca să înțeleagă la ce tip de eveniment a asistat: o revoluție sau o lovitură de stat. Scriitoarea exagerează atribuind opiniei publice franceze astfel de atitudini. Cu siguranță, nu era un subiect care să-l obsedeze pe francezul de rând care probabil fusese impresionat și poate revoltat de execuția celor doi dictatori, dar putem presupune că atitudini analitice s-au manifestat la nivelul persoanelor aflate în cunoștință de cauză.

Durandin recunoaște că lucrarea sa din 1990 este o biografie atipică dar extrem de necesară în contextul în care regimul comunist din România tocmai se prăbușise, perechea prezidențială fusese executată după un proces sumar și opinia publică internațională încerca să înțeleagă motivele longevității unui regim atât de represiv, condus de cel care în Vest era considerat un megaloman⁴². A urmărit destinul lui Ceaușescu, pe care l-a prezentat într-o notă uneori extrem de empatică, depășind granițele trasate de o documentare clasică, de la nașterea sa în Scornicești, existența lui ca tânăr țăran dezrădăcinat și temperamental⁴³ până la preluarea puterii.

Cartea *Moartea Ceaușeștilor. Adevărul despre o lovitură de stat*

³⁸ Durandin, *Istoria românilor*, p. IX.

³⁹ De fapt, nu au fost singurii. Tiruri cu ajutoare umanitare soseau și din alte state din Europa de Vest și au continuat să sosească ani buni.

⁴⁰ Catherine Durandin, *Perspectives franco-roumaines*, în *Revue historique des armées*, ediție electronică, <http://rha.revues.org/5772> (accesat în 11.06.2017).

⁴¹ Volumul a fost publicat în limba franceză la Paris, în 1990, și apoi în România, în 1992. A fost finalizat la scurt timp după Revoluție, în 25 ianuarie 1990.

⁴² Catherine Durandin, *Nicolae Ceaușescu. Adevăruri și minciuni despre un rege comunist*, București, Nemo, 1992, p. 5.

⁴³ *Ibidem*, p. 31.

comunistă a apărut în limba franceză în 2009 și în limba română doi ani mai târziu⁴⁴. Autoarea își dobândise deja statutul de specialist în istoria recentă a României, publicând mai multe lucrări pe această temă. Povestind pe un ton pe alocuri încărcat de emoția evenimentelor descrise, ea a dat dovadă de o deloc surprinzătoare bună cunoaștere a politicii interne (sistematizarea, cenzura, propaganda, rotația cadrelor), precum și a politicii externe. Majoritatea informațiilor se bazează însă pe mărturiile obținute de autoare, cu un minimum de informații cu un caracter autobiografic (probabil datorate întâlnirii din 1988 cu disidentul Mihai Botez în SUA). Abordarea sa contrastează cu cea a antropologului american Katherine Verdery, care, în ciuda faptului că oferă informații de natură personală, a realizat o analiză suficient de pragmatică a regimului comunist din România.

Katherine Verdery a studiat Europa de Est în contextul Războiului Rece. A restrâns aspectele autobiografice doar la acelea care au fost influențate sau determinate de studiul fenomenului și a intenționat să se detașeze de preferințele personale, așa cum a declarat ea însăși. Informațiile referitoare la activitatea sa academică și alte chestiuni personale nu erau relevante pentru volumul care o recomandă ca specialist, *Socialismul. Ce a fost și ce urmează*. Cartea a scris-o în intervalul 1988-1994. A apărut în 1996 în SUA⁴⁵ și în 2003 în România. Autoarea preferă să utilizeze termenul de socialism și nu pe cel de comunism, deoarece toate țările în care a existat un regim comunist nu au folosit această denumire, ci pe aceea de „republică socialistă”⁴⁶.

Studiul referitor la Europa estică l-a inițiat în 1971. Este puțin deconcertant modul în care istoricul consideră că această regiune a devenit interesantă doar prin prisma Războiului Rece care a scos-o din anonimat într-o perioadă când erau favorizate schimburile interculturale. Blocul sovietic dorea să intre astfel în posesia cunoștințelor tehnologice ale Vestului care se preta la schimburi din motive geopolitice. Prin urmare, în 1968 a luat naștere fundația International Research and Exchanges Board (I.R.E.X.) care facilita realizarea de schimburi academice, iar în 1978 a fost înființat National Council for Soviet and East European Research. Așadar, din 1973 până în 1989 au avut loc colaborări

⁴⁴ Eadem, *Moartea Ceaușeștilor. Adevărul despre o lovitură de stat comunistă*, București, Humanitas, 2011, p. 4.

⁴⁵ Katherine Verdery, *What Was Socialism, and What Comes Next?*, Princeton, Princeton University Press, 1996.

⁴⁶ Eadem, *Nationalism and National Sentiment in Post-socialist Romania*, în *Slavic Review*, 52, 2, 1993, p. 179-203.

între cele două tabere, datorită convingerii americanilor că prezența intelectualilor occidentali este un factor important al monitorizării blocului sovietic⁴⁷.

Verdery s-a născut în 1948. A fost antropolog la Universitatea din New York. În perioada 1973-1974 a beneficiat de o bursă de studii de 18 luni în România, urmată de încă trei stagii de cercetare în perioadele 1979-1980, patru luni, 1984-1985, unsprezece luni și în 1987-1988, cinci luni. Bursele se obțineau prin I.R.E.X⁴⁸ fondat de universitățile americane și susținut de stat, Fundația Ford și National Endowment for the Humanities⁴⁹.

Pentru Katherine Verdery ca antropolog nu existau prea multe oportunități de studiu dincolo de Cortina de Fier, într-un spațiu pe care îl considera exotic și neexplorat. Autoarea era atrasă de ideea că va efectua o muncă de pionierat⁵⁰, deși era convinsă că activitatea nu îi va aduce un prestigiu deosebit, deoarece în acea perioadă chiar și Noua Guinee era mai populară. A mai fost inspirată și de romanele de spionaj a căror acțiune se desfășura pe fondul Războiului Rece și care făceau din Europa Răsăriteană un teritoriu plin de pericole. A ales România din motive raționale, datorită faptului că aici avea posibilitatea efectuării unor studii etnografice de teren fără mari dificultăți. Polonia, Cehoslovacia și Ungaria treceau printr-o perioadă mai agitată în timp ce România părea mai deschisă și relaxată deoarece aici regimul nu resimțea o criză existențială, consideră autoarea. Nu putea realiza efectiv o analiză a socialismului, așa că trebuia să aleagă o temă de cercetare care să fie acceptată și să selecteze un spațiu care să nu intre sub incidența restricțiilor impuse de regimul comunist⁵¹.

Verdery și-a continuat activitatea științifică și după Revoluție. Spre exemplu, în septembrie 1990, a sosit pentru un an cu o bursă de cercetare. Deși nu constituia un obiectiv, a acordat atenție și fenomenului Caritas. A realizat cu această ocazie un studiu pe care îl regăsim și în volumul *Socialismul. Ce a fost și*

⁴⁷ Eadem, *Socialismul. Ce a fost și ce urmează*, Iași, Institutul European, 2003, p. 12.

⁴⁸ În cazul bursei I.R.E.X., inițiativa era privată și interlocutorul era Academia de Științe Sociale și Politice. Beneficiarul putea ajunge prin acest organism mai ușor pe teren, evitând birocrația. În cazul bursei Fulbright, interlocutorul român era Ministerul Educației. Katherine Verdery a ales prima variantă pentru realizarea studiului în România comunistă.

⁴⁹ Justine Faure, *Les échanges universitaires, la logique de bloc et l'esprit de guerre froide: Entretien avec Katherine Verdery*, în *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, 109 (*Le bloc de l'Est en question*), 2011, p. 201-212.

⁵⁰ A scris despre relațiile interetnice româno-germane.

⁵¹ Verdery, *Socialismul*, p. 13-14.

ce *urmează*. Convinsă de prieteni români să depună și ea 3504 dolari, a devenit mai interesată de subiect decât intenționa⁵².

Dacă la Katherine Verdery curiozitatea a fost punctul de plecare și dorința de a studia un spațiu parțial cartografiat din punct de vedere istoric, interesul lui Keith Hitchens pentru istoria românilor a avut o evoluție organică, atât din punct de vedere cronologic, cât și tematic. Pornind de la secolul al XVII-lea, a parcurs inevitabil etapele care l-au condus la lucrarea ce-l situează printre istoricii regimului comunist din România.

S-a născut în 2 aprilie 1931 la Schenectady, New York. Cunoaște 18 limbi și a tratat probleme ce țin de istoria modernă din Europa Centrală și de Sud-Est, Orientul Apropiat și Asia Centrală. A ajuns în România în 1960 cu o bursă Fulbright⁵³.

După al Doilea Război Mondial și Războiul Rece, istoricii din Vest au dezvoltat un interes aparte pentru istoria Europei Centrale și de Sud-Est. Se reîncepe un dialog încă din 1955, când are loc Congresul internațional de istorie de la Roma. În 1967 a apărut și școala Conference Group for Central European History. S-a remarcat în această perioadă afinitatea istoricilor americani și nu numai pentru studiile române. De fapt, istoricii din S.U.A. au dovedit o curiozitate științifică față de statele Europei Răsăritene, în general. S-a născut astfel o nouă generație de intelectuali care s-a dedicat studiului monarhiei habsburgice. Este generația în mijlocul căreia s-a format Hitchens. Acesta a publicat în revista *Austrian History Yearbook*, apărută în 1965, având ca redactor pe R. John Rath, scriind despre Imperiul Austriac, apoi Austro-Ungar, din punctul de vedere al naționalităților. Inițial a scris recenziile unor lucrări despre istoria Europei Centrale și de Est apoi s-a axat pe istoria românilor, dovedind o obiectivitate deosebită și remarcându-se chiar din 1963 drept un specialist în domeniu⁵⁴.

Hitchens a studiat la Harvard, Paris, București și Cluj. La Harvard a fost student al istoricului Robert Lee Wolff. Aici a participat la cursuri despre istoria Europei de Est și de Sud-Est. A fost vorba de o temă de seminar despre cedarea Basarabiei de Sud în 1878 și de o altă temă despre răscoala din 1907. Primele volume utilizate în demersul său i-au fost oferite chiar de profesorul Wolff.

⁵² Eadem, *Faith, Hope, and Caritas in the Land of the Pyramids: Romania, 1990 to 1994*, în *Comparative Studies in Society and History*, 37, 4, 1995, p. 625-669.

⁵³ <https://www.universenciclopedic.ro/autori/keith-hitchens> (accesat în 12.07.2017).

⁵⁴ Keith Hitchens, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania, 1860-1914*, Cluj-Napoca, Dacia, 1987, p. 5-7.

Apăruse deja interesul pentru spațiul românesc. În general, orice studiu desfășurat în România în anii '50 și '60 era considerat un pionierat, prin urmare a constituit un stimulent deosebit mai ales că era însoțit de posibilitatea de a vizita orașe ca București sau Cluj. Atracția pentru Transilvania s-a datorat faptului că era vorba de un spațiu situat la intersecția Europei Centrale cu Europa de Sud-Est, constituind pentru istoric un laborator în care să observe evoluția ideii moderne de națiune și a conștiinței naționale. În timpul petrecut în România, Securitatea l-a urmărit, dar nu a încercat să-l recruteze. L-a întocmit în schimb un dosar voluminos, depozitat după 1989 la C.N.S.A.S., pe care l-a studiat mai târziu⁵⁵.

La Paris a fost îndrumat în zona literaturii de Emil Turdeanu⁵⁶. Studiind istoria Franței, a reușit să înțeleagă mai bine secolele al XVIII-lea și al XIX-lea în care s-a specializat. În perioada 1960-1961 a efectuat o vizită de studiu la București și a intrat în contact cu istoricul Andrei Oțetea. Perioada 1961-1962 a petrecut-o la Cluj, unde i-a întâlnit pe David Prodan și pe Ștefan Pascu, care l-au îndrumat. A studiat în bibliotecile clujene, în Biblioteca Academiei și în Biblioteca Centrală Universitară. În Biblioteca Academiei a avut acces la manuscrise și cărți vechi care l-au ajutat să cunoască secolul al XVIII-lea. Este perioada în care apare interesul pentru Andrei Șaguna și mișcarea națională din Transilvania. Stagiile petrecute în România i-au facilitat și primul contact cu limba și cultura română și, după un nou sejur în perioada 1965-1966, și-a îndreptat atenția și asupra altor state europene ca Iugoslavia, Ungaria, Austria, Cehoslovacia, experiența dobândită în urma acestor vizite contribuind semnificativ la conturarea unei viziuni istorice integrate⁵⁷.

Primele articole i-au reflectat interesele și formația. În anii 1960 a publicat două recenzii la *Istoria României*⁵⁸, volumul întâi și la *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*⁵⁹. Acestea au fixat interesul istoricului pentru spațiul transilvănean în secolul al XIX-lea, el continuând cu studii despre Andrei Șaguna și Samuil Micu. Demersurile sale științifice au fost integrate într-o teză de doctorat despre mișcările naționale românești din

⁵⁵ <http://romanalibera.ro/opinii/interviuri/keith-hitchins--profesor-de-istorie-rusia-va-conti-nua-sa-incerce-sa-si-extinda-influenta-in-estul-europei-305695> (accesat în 13.07.2017).

⁵⁶ Hitchins, *Conștiință națională*, p. 8-9.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Istoria României*, vol. I-IV, București, Editura Academiei RPR, 1960.

⁵⁹ *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. I-V, București, Editura Academiei RPR, 1959-1962.

Transilvania în perioada 1780-1848⁶⁰, susținută în 1964 la Universitatea Harvard.

Începând cu anul 1969 a devenit profesor la Universitatea din Illinois, ca specialist în istoria României și a Europei de Sud-Est. În anii '60 a efectuat mai multe călătorii de studiu în România pentru a redacta lucrarea *The Rumanian National Movement in Transylvania 1790-1849* pe care a publicat-o în 1969. Aceasta a făcut parte dintr-un șir lung de volume referitoare la subiect, publicate atât în limba engleză, cât și în limba română. În 1991 a devenit membru de onoare al Academiei Române și Doctor Honoris Causa al Universității din Cluj și apoi, în 1993, al celei din Sibiu⁶¹. La 30 aprilie 2017 a fost decorat de Președintele Klaus Iohannis cu Ordinul Național „Pentru Merit” în grad de Mare Ofițer. Ceremonia a avut loc la sediul Consulatului General al României din Chicago, distincția fiindu-i înmănată de ambasadorul României în S.U.A., George Maior⁶².

A fost poate singurul istoric occidental care a reușit să publice două volume în România lui Ceaușescu. În 1972 a apărut *Cultură și naționalitate în Transilvania* la Editura Dacia din Cluj urmat, în 1987, de *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania, 1860-1914*, ambele despre mentalitățile identitare ale românilor din Transilvania în secolele XVIII-XIX.

Lucrările autorului american au avut o evoluție organică. Pornind de la studiul mentalităților românești moderne, el a urmărit să traseze un fir roșu al tuturor transformărilor care au marcat trecerea de la o societate preponderent agrară la una industrială, precum și consecințele în plan politic, cultural și social. A identificat principalele etape ale apariției mișcării muncitorești: cea cuprinsă între 1917 și 1921, când a avut loc detașarea social-democraților de comuniști, perioada 1921-1931, când partidul a depus un dublu efort, de integrare în organizația comunistă internațională și de asigurare a unei poziții stabile în societatea românească și ultima etapă, inițiată în 1931 la desfășurarea celui de-al cincilea congres al partidului, care, așa cum afirmă istoricul, a reprezentat începutul bolșevizării și, respectiv, fortificarea acestuia⁶³.

La finalul anilor '90⁶⁴, redactează sintezele de istorie a României pentru

⁶⁰ Hitchins, *Conștiință națională*, p. 10-11.

⁶¹ Idem, *Românii 1774-1866*, București, Humanitas, notă introductivă.

⁶² <http://adevarul.ro/news/eveniment/profesorul-american-keith-hitchins-decorat-klaus-iohannis-ordinul-national-pentru-merit-distinctia-fost-inmanata-ambasadorul-george-maior-1590773055ab6550cb8b626e3/index.html>, (accesat în 13.07.2017).

⁶³ Keith Hitchins, *Mit și realitate în istoriografia românească*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 215-216.

⁶⁴ Este perioada în care istoricul a remarcat existența unei bibliografii extrem de restrânse

perioadele 1774-1866 și 1866-1947. Istoricul își motivează interesul pentru acest spațiu istoric referindu-se la formarea sa profesională într-un mediu în care românii au reprezentat un subiect de analiză începând cu perioada statelor medievale Țara Românească și Moldova (secolul al XV-lea). Selectarea anului 1774 ca punct de plecare în studiul său, în ciuda faptului că nu a fost marcat de începerea sau finalizarea unui conflict notabil sau dramatic, i se pare importantă prin semnificația tratatului de la Kuciuk-Kainargi, care a marcat creșterea influenței Imperiului Țarist în Principate și schimbarea polilor de greutate în urma unuia dintre multele conflicte ruso-otomane care poartă denumirea de „chestiunea orientală”. Finalizând demersul cu anul 1866, îl consideră un pilon în evoluția României, în contextul în care unirea parțială a teritoriilor locuite de români a fost realizată, iar independența urma să fie obținută pe scena politică și militară⁶⁵.

Dacă în primul volum de sinteză istoricul abordează perioada copilăriei și adolescenței națiunii române moderne, în cel de-al doilea discută perioada maturității marcate de apariția României Mari⁶⁶. Venirea comuniștilor la conducere este văzută ca o rupere de Occident, urmată de dispariția României capitaliste și de apariția unui stat subordonat intereselor politice și economice sovietice⁶⁷.

Referitor la comunism, Hitchins s-a declarat conștient că sunt mulți istorici care vor încerca să descrie regimul dintr-o perspectivă extrem de relaxată și pozitivă, evidențiind continuitatea din punct de vedere economic cu perioada interbelică. Cu siguranță, crede el, acești optimiști vor vedea industrializarea și colectivizarea forțată, subordonarea economiei statului și dispariția opiniei publice drept elemente de progres capabile să asigure independența față de Uniunea Sovietică. Istoricul dorește să atragă atenția că în ciuda acestor interpretări, nu trebuie uitat faptul că regimul comunist nu a reprezentat decât o anomalie care a deturnat România de la calea integrării europene⁶⁸.

Anii '60 au reprezentat așadar deschiderea porților pentru vizitatori străini. De multe ori, prima impresie despre reacția populației, inclusiv a

referitoare la regimul comunist din România.

⁶⁵ Hitchins, *Români 1774-1866*, p. 9, 386.

⁶⁶ Cartea este dedicată cititorilor avizați și vorbitori de limbă engleză, desigur și tuturor celor interesați de subiect, cu recomandarea de a fi citită împreună cu primul volum.

⁶⁷ Keith Hitchins, *România 1866-1947*, București, Humanitas, 1996, p. 7, 533.

⁶⁸ Idem, *Romania*, în *The American Historical Review*, 97, 4, 1992, p. 1064-1083.

intelectualilor cu care reușeau să intre în contact, sau despre eficiența regimului, era una deformată. Securitatea controla foarte atent activitățile lor și populația nu îndrăznea adeseori să comunice. Nici o analiză teoretică nu se compara însă cu contactul direct. Prin urmare, apariția interesului lor pentru istoria României și implicit pentru regimul comunist le-a prilejuit experiențe inedite. Chiar dacă au inițiat studiul referitor la spațiul românesc pe alte teme decât regimul comunist, acesta a constituit un punct de atracție și o provocare.

Se poate afirma că istoricii care au abordat problema regimului comunist din România constituie, în ciuda granițelor și abordărilor diferite, o comunitate științifică ai cărei membri au colaborat, și-au recunoscut unul altuia meritele și au încercat să acopere lacunele referitoare la subiect. Studiile lor reușesc să ofere, prin complexitatea lor, o perspectivă inedită asupra regimului.

ELEONORA-MARIA POPA

Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

DISSIDENT, EXILED AND WESTERN HISTORIANS ABOUT THE COMMUNIST
REGIME IN ROMANIA. BETWEEN BIOGRAPHIC MOTIVATIONS
AND PROFESSIONAL CONCERNS

Abstract

The writing of a history of the communist regime in Romania, before 1989, was a real challenge because the official historiography was ideologically distorted and written in the so-called “wooden language”. However, even during the regime, Romanian historians, exiled or living in the country, and Western historians, for whom communist Romania was a partially mapped study space, did write histories which differed from the officially sanctioned versions.

The historian of the communist regime in Romania appears as an intellectual with a complex personality which, depending on the circumstances, could be classified into several categories. He could be the dissident resident, who wrote about the regime while living under it; the exiled dissident who started writing under the protection of foreign citizenship or without giving up the Romanian citizenship; the Western historian who experienced the regime's repression or the one who has developed a special professional interest for Romania.

This taxonomy also reflects two great coordinates of the discourse practiced by historians, which was determined by biographical motivations and professional concerns.

The borders of the classification proposed by this article (which represents a segment of a PhD thesis) are extremely permeable. Affiliation to a category is not exclusive. For example, a dissident resident might at some point become a dissident in exile, as happened to Victor Frunză. Or a foreign historian could evolve from professional concerns to

personal ones, as is the case of Dennis Deletant.

The work of the nominated historians, even if in some cases it was written and published abroad before 1989, falls within the period 1990-2015 because it was edited and re-edited in the Romania during that time. Other selection criteria were also the special conditions for elaborating and publishing volumes about the regime, the novelty of the discourse, the pioneering aspect in the topic approach, the impact on publication, the author's notoriety as well as his contacts with post-communist Romania.

Keywords: communist regime, taxonomy, discourse, pioneering, bibliography.

